УДК 796/799(038)=161.2

ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ ТВОРЕННЯ УКРАЇНОМОВНИХ ТЕРМІНОСПОЛУК У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Породько-Лях О.В., викладач

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Здійснена спроба систематизації сучасних досліджень з питань виникнення та розвитку спортивної термінології. На матеріалі української мови представлено шляхи та способи творення терміносполук у галузі фізичної культури, в результаті чого виявлено її термінологічний склад.

Ключові слова: терміносполука, шляхи та способи творення, термінологічний склад.

Породько-Лях О.В. ПУТИ И СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНОЯЗЫЧНЫХ ТЕРМИНОСЛИЯНИЙ В СФЕРЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ / Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Украина.

Осуществлена попытка систематизации современных исследований по вопросам возникновения и развития спортивной терминологии. На материале украинского языка представлены пути и способы образования терминослияния в сфере физической культуры, в результате чего выявлен ее терминологический состав.

Ключевые слова: терминослияние, пути и способы образования, терминологический состав.

Porodko-Lyakh O.V. WAYS AND MEANS TO CREATE UKRAINIAN TERM EXPRESSIONS IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE / National university of physical education and sport of Ukraine, Ukraine.

The research is an attempt to systematize existing studies of problems as to appearance and development of sport terminology. The ways and means of creation of term expressions in the field of physical culture are shown on the basis of the Ukrainian language. Terminological composition is described.

Key words: term expressions, the ways and means of creation, terminological composition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасний розвиток науки супроводжується постійною появою все нової термінології, яка виступає засобом оперування явищ, фактів, подій під час дослідження. Питання виникнення та функціонування українських термінів і понять у галузі фізичної культури не стало виключенням.

Вибір та доцільне використання української фізкультурної термінології можливе з урахуванням етимологічних, словотвірних та семантично-функціональних ознак, тобто залежність від шляхів та способів їх творення, які пояснюють витоки первинного значення, його альтернативу.

Деякі вчені досліджували це явище на прикладі української мови, зокрема, П.Білоусенко, Л.Вакарюк, В.Горпинич, Н.Грипас, Н. Клименко, І.Ковалик, С.Панцьо, М.Плющ, Л.Полюга та ін. Щодо шляхів та способів виникнення сучасної української термінології у галузі фізичного культури, то ця проблема лишається майже недоторканою. У цій галузі здійснено лише кілька дисертаційних досліджень М.Паночко та Л.Капець, присвячених виявленню лексичних, семантичних, стилістичних норм спортивної лексики, та деякі розробки в історико-методологічному аспекті розвитку української спортивної термінології І.Янківом та О.Вацебою. Вивчення проблеми виникнення фізкультурних термінів наразі представлене лише дисертаційною роботою О.В.Боровської, в межах якої науковець пропонує два шляхи – запозичення та використання власних ресурсів української мови, визначаючи ще й кілька способів сучасного словотворення спортивних термінів і понять (модифікацію, словоскладання, абревіацію). Оскільки лінгвісти вважають, що термінологія певної науки повинна бути, так би мовити, збалансованою, мати чіткі межі словотвору та функціональної семантики, тому зацікавленість лінгвістів проблемами словотворення термінів і понять, шляхами поповнення їх складу визначає актуальність обраної нами теми дослідження.

Мета дослідження – з'ясувати термінологічний склад галузі фізичного виховання і спорту та шляхи, способи його поповнення в українській мові.

Методи дослідження: вивчення та аналіз наукової літератури, порівняльно-зіставний, логічний, використання інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сучасна українська термінологія фізичної культури і спорту - це сплав термінів різних наук, з якими вона межує на первинному рівні - виникненні і тлумаченні їх змісту. Наприклад, фізична культура бере витоки зі Стародавньої Греції, тому вона, передовсім, виступає елементом ***культури***. На кшталт культурним термінам і поняттям, у галузі фізичної культури з'явилися понятійно-термінологічні лексеми-інструментарії *стадіон, Олімп, Олімпіада, Олімпійські ігри, олімпійські боги, тріумф, гімнастика* (Попеску, 1999). Серед культурних можна виокремити терміносполуки та поняття, що знаходяться на стику ***міфології*** *(агони, Антей, антична гімнастика, арена, Арес, атлетика),* ***історії*** *(товариство, рух (гімнастичний, олімпійський, спортивний) робітничий спортивний рух, ідеологія),* ***філософії*** *(тіловиховання, фізична культура, здоровий спосіб життя),* ***педагогіки*** *(філантропія, фізична освіта, фізичне виховання, спортивна практика*), української літератури, фольклору *(сокільська гімнастика, Січовий рух, товариства - „Русалка", „Зоря", „Буй-Тур", „Сокіл-Батько).*

Вагому частку сучасної української термінології фізичної культури і спорту становлять поняття і терміни ***біології, фізіології, анатомії, валеології медицини*****:** *здоров'язберігаючі технології, загальнорозвивальні вправи (щадний період реабілітації), відновлювальні вправи, спортивно-оздоровчий, частота серцевих скорочень, опорно-руховий апарат, спазмовані м'язи, аеробно-анаеробна система, швидкість осідання еритроцитів* тощо.

Розвиток нових молодих наук спричинили появу термінології, яка проникає та адаптується у галузі фізичного виховання та спорту. Зокрема, вивчення психологічного аспекту осіб у спорті та фізичній культурі сформувалося в окремий фізкультурний напрям - ***психологію спорту***. Таким чином, внаслідок адаптації термінів з психології до фізичного виховання і спорту, маємо: *стиль та манера спілкування тренера-спортсмена, індивідуальні особливості спортсмена, психоемоційний стан гравця*, *„налаштування" спортсмена на перемогу* та ін.

Сучасний стан спорту та фізичного виховання дозволяє говорити про взаємодію цієї галузі з економічною. Тлумачення спорту, професійного спорту, рекреації, туризму як засобів прибутку, грошових угод, бізнесу свідчить про проникнення термінів з ***економічних наук*** до спортивних, або ж виникнення нових фізкультурних термінів на „економічному ґрунті" (семантично пов'язаних з економічними відносинами) таких, як: *комерціалізація спорту, спонсор, власник команд, легіонер, контракт, програми ТОР, купівля-продаж послуг тенісу.*

Чільне місце у напрямку фізичної підготовки посідають терміни, запозичені з фізики та математичної статистики тощо.

Отже, визначаємо **І шлях** виникнення українських терміносполук у галузі фізичного виховання і спорту **- адаптація термінів внаслідок взаємодії різних наук** (культури, міфології, історії, філософії, педагогіки, фольклору, біології, фізіології, анатомії, медицини, психології, економіки, фізики та інших) із цією галуззю.

Під час цієї взаємодії відбувається пристосування первинного значення терміна в галузі фізичного виховання, що було запозичене із певної науки.

Адаптація здійснюється безпосередньо із іншими термінами, однак, при цьому значення фізкультурного терміна не трансформується (не перевтілюється), а модифікується (виникнення нового значення шляхом поєднання кількох – фізкультурного+ значення тієї галузі – першоджерела).

Наприклад, історичний та філософський термін *рух* – пояснюється як „громадська діяльність або масовий виступ, спрямований на досягнення певної мети" [3] + фізкультурний термін *олімпійський = олімпійський рух* – „рух, що ґрунтується на концепції олімпізму та охоплює світове співтовариство у дусі взаєморозуміння та співпраці, чесної та відкритої конкуренції, в центрі якої на вищому щаблі постає особистість, її здібність та досягнення без дискримінації за расовими, політичними, національними, економічними ознаками" (В.Платонов, С.Гуськов) [7].

ІІ шлях виникнення спортивної термінології – **запозичення** – найпродуктивніший, що зумовлений розвитком особливо „молодих" різновидів спорту (*ейс, пайп, кат шот, фітнес, діг, фінт, офсайд, свіпер, реферi*). Цей шлях, на думку О.Боровської, представлений двома способами: пофонемним відтворенням оригіналу, тобто створенням фонемної копії-запозичення (*фрістайл, боулінг пауеліфтінг, крос*) та підстановкою власних морфем, які вимагає оригінал, і створенням морфемної копії – кальки (*water polo – водне поло, corner kick – кутовий удар*) [1].

Окремим, **ІІІ шляхом** поповнення українського термінологічного складу галузі фізичної культури є калькування з російської мови (на ґрунті запозичення). Нині цей шлях виступає предметом нагального вивчення, оскільки норми української мови зміщуються до відповідно „неправильного" використання спортивних термінів. Лише знання словотвірних, лексичних, семантико-функціональних, етимологічних та акцентологічних норм української мови дозволить устаткувати спортивну термінологію. Порівняємо:

„нападающий" і нападаючий (нападник), „психологический настрой спортсмена" і психологічний настрой/настрій (омонімія) спортсмена (психологічне налаштування спортсмена), „ловля мяча" і ловля м'яча (ловіння м'яча) тощо.

IV шлях – створення спортивних термінів з використанням власних мовних ресурсів. Наприклад, з використанням словникових сем на позначення дії, процесу, стану, особи (спортсмена), виду спорту утворилася низка терміносполук: *веслування→веслувальник→веслувальний (спорт)* [3]*;*
рух→рухатися→"руханка" [2]*→рухова (активність);*
підготовити→підготуватися→ підготовка→підготовленість (спортсмена) [3]**.**

В межах цього шляху терміни творяться такими найпродуктивнішими словотвірними способами:

1) афіксальним [8]: ***кид****ати – **кид**ок, **ухват**ити – за**хват**;*

2) абревіації: *НОК* (Національний олімпійський комітет), *ЧСС* (частота серцевих скорочень), *ВХА* (Всесвітня хокейна асоціація);

3) осново- та словоскладанням: *важкоатлет, блок-шоти, Держкомспорту України, ковзаняр-стаєр, фізкультхвилинка*;

4) морфолого-синтаксичним (перехід від однієї частини мови до іншої): *центровий (гравець)* – прикметник– субстантивований іменник; *розігруючий* – дієприкметник – адвербіалізований іменник;

5) морфолого-синтаксичним (перехід від повнозначної частини мови до службової - категорії вигуку, тобто утворення вокатизмів): *ШИКУЙСЬ! Ліво-РУЧ! Кроком-РУШ!*;

5) лексико-синтаксичним (лексикалізація словосполучень, тобто їх розпад з метою утворення одного слова, і навпаки, утворення терміносполуки): *потрійний (стрибок); Олімпійські ігри, фізична підготовка.*

З огляду на вищезазначені шляхи та способи творення, термінологія галузі фізичної культури має такий склад (напрями):
- термінологія теорії та методики фізичної культури і спорту;
- власне спортивна термінологія;
- медико-біологічна термінологія фізичної культури і спорту;
- фізкультурна термінологія гуманітарного спрямування;
- фізкультурна термінологія статистично-математичного спрямування.

ВИСНОВКИ

Україномовна термінологія фізичної культури поповнюється такими шляхами та способами: адаптація термінів внаслідок взаємодії різних наук (модифікація основного значення); запозичення (пофонемним способом та калькуванням з іноземних мов); калькування з російської мови; творення термінів за рахунок власних ресурсів мови (афіксальним, абревіацією, осново- та словоскладанням, неморфологічними способами).

З урахуванням цих шляхів та способів творення, термінологія фізичної культури має вигляд сплаву термінів з різних наук і представлена такими шарами (напрямами): термінологія теорії та методики фізичної культури і спорту; власне спортивна термінологія; медико-біологічна термінологія фізичної культури і спорту; фізкультурна термінологія гуманітарного спрямування; фізкультурна термінологія статистично-математичного спрямування.

Перспективою подальших досліджень буде розробка власних мовних норм перекладу спортивних термінів та вивчення способів термінотворення на національному ґрунті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровська О.В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології фізичної культури і спорту: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / О.В. Боровська. – Л., 2003. – 20 с.
2. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О.Вацеба. – Івано-Франківськ: Лілея-Нв, 1997 – 232 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол.ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь, 2003. – 1440 с.
4. Карпець Л.А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореф.дис. на здобуття наук.ступеня канд.філол.наук: 10.02.01 / ХНУ – Х., 2006. – 19 с.
5. Осінчук В.Г. Українсько-російська, російсько-українська термінолексика спортивних ігор/ В.Г.Осінчук, Л.В.Левків – Л., 2003. – 762 с.
6. Паночко М.Н. Украинская спортивная лексика: автореф.дис. на соискание учен.степени канд.филол.наук: 10.02.01/КГПИ. – К., 1978. – 26 с.

7. Платонов В.М. Олимпийский спорт: учебник [в 2 кн.]. – Кн.1 / В.М.Платонов, С.И.Гуськов – К.: Олімп.л-ра, 1994. – 496 с.

8. Полюга Л.М. Словник українських морфем / Л.М. Полюга. – Вид. 3-тє, допов. і випр. – К.: Довіра, 2009. – 554 с.

9. Попеску І.К. Малий античний олімпійський словник / І.К. Попеску. – К.: Олімпійська література, 1999. – 143 с.

10. Янків І.Т. Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз): автореф.дис.на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / ВДУ ім. Лесі Українки – Луцьк, 2000. – 19 с.

УДК 797.123.1:796.012.12

РАЗВИТИЕ ВЫНОСЛИВОСТИ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ТРЕНАЖЕРОВ В АКАДЕМИЧЕСКОЙ ГРЕБЛЕ

Приходько П.Н., магистр

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Показаны новые возможности развития специальной выносливости гребцов академистов за счёт повышения силового компонента с помощью комплексного использования тренажеров «Concept 2 Dyno» и «Concept 2» в тренировочном процессе. Разработана специальная силовая программа для гребцов с пониженными силовыми качествами. Повышение силового компонента подготовленности увеличило силовые возможности гребцов, а также улучшилось время преодоления дистанции на тренажере «Concept 2» в модельных условиях соревновательной деятельности гребцов.

Ключевые слова: силовые возможности, специальная выносливости, академическая гребля.

Приходько П.М. РОЗВИТОК ВИТРИВАЛОСТІ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТРЕНАЖЕРІВ В АКАДЕМІЧНОМУ ВЕСЛУВАННІ / Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна.

Показані нові можливості розвитку спеціальної витривалості веслярів академістів за рахунок підвищення силового компонента за допомогою комплексного використання тренажерів «Concept 2 Dyno» і «Concept 2» в тренувальному процесі. Розроблена спеціальна силова програма для веслярів зі зниженими силовими якостями. Підвищення силового компонента підготовленості збільшило силові можливості веслярів, а також покращився час подолання дистанції на тренажері «Concept 2» в модельних умовах змагальної діяльності веслярів.

Ключові слова: силові можливості, спеціальна витривалість, академічне веслування.

Prikhodyko P. DEVELOPMENT OF ENDURANCE BY USING SPECIAL MACHINE IN ROWING / National university of physical education and sport of Ukraine, Ukraine.

Showing new opportunities for development of special endurance rowers by increasing the force component with integrated use of simulators «Concept 2 Dyno» and «Concept 2» in the training process. A special strength training program for rowers with reduced power qualities. Increased power component of preparedness has increased power capabilities rowers, as well as improved time to overcome the distance on the simulator «Concept 2» in the model conditions of competitive activity rowers.

Key words: power possibilities, special endurance, rowing.

ВВЕДЕНИЕ

Поиск новых подходов к решению проблемы развития выносливости и увеличения специализированной направленности тренировочного процесса в подготовительный период, является одним из актуальных вопросов в академической гребле [2]. При наличии определенной суммы знаний, сформированных системных подходов, остается ряд проблемных вопросов, касающихся развития выносливости, решение которых может существенно повлиять на эффективность реализации имеющегося двигательного потенциала гребцов [5, 8].

Анализ современной литературы и последних публикаций, касающихся данной темы, показывает, что